

Recenzia

Leonard Schlegel: Základy hlbinej psychológie s osobitným zreteľom na neurózológiu a psychoterapiu. Diel I., II., III.

Vydavateľstvo F, Trenčín 2005 (www.vydav-f.wz.cz)

Preklad: doc. MUDr. Jozef Hašto, PhD. (2004)

538 stranová publikácia, ktorá vyšla vďaka úsiliu prekladateľa a Vydavateľstva F sa opiera o opakované nemecké vydanie z r.1985, ktoré bolo prepracované a doplnené pre slovenské vydanie samotným autorom L. Schlegelom v r. 2004.

Kniha obsahuje tri diely a to: Teóriu obrany pri neurózach; Prístup z hľadiska psychológie pudov a potrieb; Význam sociálnej frustrácie.

Autor hneď v úvode objasňuje rozdiel a podobnosť medzi pojmami hlbinej a dynamickej psychológie. V prvom dieli v ôsmich kapitolách, na 137 stranách, pútavo opisuje hystériu a jej liečbu podľa zakladateľov psychoanalýzy Freuda a Breuera. Venuje sa etiológii vzniku chorobných symptómov z hľadiska včasných zážitkov, zabudnutých tráum a ich vymiznutiu pri vybavení spomienok na nich. V teórii vzniku a liečby hystérie podľa Freuda a Breuera rozlišuje Schlegel z didaktických dôvodov štyri tézy. Spomína retenčnú, hypnoidnú a obrannú hystériu, hľadá vysvetlenie sklonu k hysterickému ochoreniu a v časti venujúcej sa zážitkovej podmienenosti somatických symptómov rozvíja úvahy, ktoré sa dnes dotýkajú oblasti psychosomatiky. V časti venovanej psychokatarznej liečbe sa dotýka vzťahu lekár – pacient a významu psychokatarzie v súčasnej psychoterapii. Vedomie, nevedomie a sen podľa Schlegela ešte v Štúdiu o hystérii nemajú to kľúčové postavenie, ktoré majú v neskorších Freudových prácach, je tu však už položený základ neskoršieho psychoanalytického pohľadu.

Ďalším významným psychoanalytikom, ktorému sa venuje autor, je C. G. Jung a jeho *teória komplexu* v kontexte s asociačnými pokusmi. Rozlišuje chápanie komplexu vo všednom dni a v psychopatológii. Opisuje ego – komplex vo vzťahu k vedomiu, nevedomie a autonómii komplexu, neosobné komplexy, ktoré sa môžu objaviť v snoch a majú spojitosť s mytologickými obrazmi a často s duševnými chorobami. Venuje sa tiež vzájomnému vplyvu Jungovho a Freudovho učenia.

V kapitole, ktorú venuje *teóriám obrany*, sa vracia k S. Freudovi a k významnému dielu A. Freudovej *Ja a obranné mechanizmy*. Opisuje to *čomu sa bránime aj to, kto a čo sa bráni*. Obranné mechanizmy rozdeľuje do troch skupín, vidí možnosť vzájomného prepojenia medzi nimi.

Venoval tiež pozornosť vzájomnému prepojeniu obranných mechanizmov a odporu, ich vplyvu na priebeh terapie. Vysvetľuje teóriu interpersonálnych obranných konštelácií Mentzosa S. a hneď za tým sa venuje významu *prenosu a protiprenosu* v terapeutickom vzťahu. Dvanásť časť kapitoly rozoberá vzťah nevedomia a snov z hľadiska obrannej

teórie, funkciu sna a mechanizmy jeho deformácie podľa Freuda, interpretáciu manifestných a latentných snových obrazov. Na príkladoch z praxe dáva do súvisu jednotlivé psychoneurózy (hystériu, fóbiu, obsedantnú neurózu) s teóriou obrán. V krátkosti sa dotýka obranných mechanizmov u psychóz.

Posledná kapitola prvého dielu tejto publikácie je venovaná *daseinsanalytickému* poňatiu podstaty neurózy podľa jej autora Medarda Bossa. Kapitola je rozdelená do 6 častí. Opisuje životné okolnosti M.Bossa, ktoré tvorili východisko jeho názorov pre daseinsanalytický prístup v neurózológii: fenomenologická psychológia, ponímanie vzájomného vzťahu človek – svet, vzťahu vedomie – predmet; obe s centrálnym zameraním na ľudské bytie. Problému neuróz sa dotýka z hľadiska poslania človeka. V časti venovanej nevedomiu a snom Schlegel zdôrazňuje Bossove odmietanie pojmu nevedomia a porovnáva chápanie Freuda a Bossa. Koniec kapitoly je venovaný analytickej psychoterapii z hľadiska daseinsanalýzy, významu vzťahu medzi pacientom a terapeutom a vzťahu Bossovho ponímania neuróz k Freudovej psychoanalýze.

V druhom dieli s názvom „Prístup z hľadiska psychológie pudov a potrieb“ v hlbinej psychológii“ sa na 154 stranách do centra autorovho záujmu dostáva teória pudového konfliktu ako základ neurózológii. Opiera sa tu o práce autorov, Freudových nasledovníkov Wilhelma Reicha, Rudolfa Bruna, Haralda Schultz-Henkeho a Leopolda Szondiho.

Úvod je venovaný prístupu z hľadiska psychológie pudov a potrieb, odvoláva sa na prácu D. Katza, ktorý hovorí o motivačných silách. Môžeme ich deliť podľa rôznych kritérií, charakteristický je pre nich istý druh napätia majúci sklon k vybitiu. Schlegel vytýka Katzovi, že pojmy pud, potreba a záujem používa nejednoznačne a venuje sa objasneniu pojmu pud z hľadiska etológie, rozlišujúc pudy sebazáchovné a druh zachovávaajúce. Toto rozlišovanie považuje sám autor za didaktické, pretože vzájomne sú neodlučiteľné. Z hľadiska fyziológie vyzdvihuje stav napätie, uvoľnenia a homeostázy. Obsirnejšie sa venuje pudu, potrebe a prianiu z hľadiska psychológie prežívania ako ich chápe hlbinná psychológia v ponímaní S. Freuda, R. Bruna, H. Schultz-Henkeho, L. Szondiho. V teórii vzniku neuróz už podľa Freuda hrá rolu konflikt medzi morálnymi a sexuálnymi hnutiami. Autor sa popri Štúdiách o hystérii odvoláva aj na ďalšie významné Freudove diela a to na Učenie o aktuálnych neurózach a Tri úvahy k sexuálnej teórii, kde oproti sexuálnemu pudu postavil Freud „ego – pudy“ a neurotický konflikt je potom výsledkom konfliktu medzi sexuálnym a ego – pudom.

Rozsiahlu kapitolu venuje autor Freudovmu učeniu o aktuálnych neurózach a jeho rozpracovaniu v Reichovej teórii orgazmu. V úvode oboznamuje so základnými pojmami aktuálnej neurózy a psychoneurózy, neurasténii ako ju pôvodne chápal americký lekár G. M. Beard, dotýka sa pojmov ako je nadmerná dráždivosť, vyčerpanosť, sekundárne alebo reaktívne psychogénne symptómy. Vysvetľuje Freudove chápanie neurasténie a psychoneurózy. Freudove teoretické úvahy o vzniku neurasténie a úzkostnej neurózy vyjadrujú prepojenie neurofyziologických a somatických aspektov s psychologickým prežívaním. Podkladom vzniku psychoneuróz je obrana voči sexuálnym predstavám v detstve.

V ďalšej časti tejto kapitoly autor rozoberá postoje za a proti učeniu o aktuálnych neurózach autorov W. Stekela, ktorý bol za aktívnejší prístup analytikov k pacientom a tiež zdôrazňoval kriminálne pohnútky na pozadí ťažkostí a tak ako prvý poukázal na rolu agresivity, zatiaľ čo poňatie R. Bruna spája hľadiská neurobiologické, etologické a psychoanalytické. V časti venovanej neurastenickému a úzkostnej neurotickému syndrómu v rámci súčasnej nozológie sa autor venuje významným publikáciám nedávnej minulosti od autorov ako napr. Nunberg, Battagay, Kuiper, Carp, ktorí z rôznych aspektov rozoberajú aktuálnu neurózu, psychoneurózu a úzkosť vo vzťahu k aktuálnym konfliktom a zážitkom z detstva. V časti o teórii orgazmu podľa W. Reicha opisuje Schlegel jeho prínos pre hlbinnú psychológiu dávajúc do súvisu so zavedením nových terapeutických techník na prekonávanie odporu, vysvetlením vzťahu vzniku aktuálnej neurózy s prežívaním orgazmu.

V časti venovanej príspevku psychoanalýzy k vývinovej psychológii a súvislosti s psychológiou neuróz a perverzií sa Schlegel venuje vývinu sexuality od slastných telesných pocitov malého dieťaťa až po sexualitu zrelého dospelého opierajúc sa o Freudove tvrdenie o infantilnom získavaní slasti ako „predbežnej“ modifikácii sexuality.

Sexuálnu abnormitu, homosexualitu, perverzie, fetišizmus a pod dáva do vzťahu s detskou sexualitou. Krátko sa venuje spoločensko – historickým konvenciám a ich vplyvu na sexuálne zábrany.

Ďalšia časť tejto obsiahlej kapitoly je venovaná téme *neuróz ako výsledku pudového konfliktu*, vysvetľuje pojem pudu u Freuda. Zmieňuje sa o sexuálnych pudoch a ego – pudoch, ktoré slúžia k sebazáchove a sebaapresadzovaniu ega. Spomína prvú revíziu teórie pudov s ktorou je spojený vznik pojmov *objektné libido* a *ego – libido*. Venuje sa pojmu *narcizmus*, vysvetľuje konflikt pudov a ich vplyv na vznik neurózy. K druhej revízii teórie pudov patrí zavedenie pojmov *eros* a *thanatos*. V časti o psychoanalytickej teórii inšancií a jej interpretácii z hľadiska psychológie pudov rozoberá vzťah id, ego a *superego* k pudom. Úvahám o agresii výskytke tzv. zmocňovacieho pudu je venovaná ôsma časť tejto kapitoly, kde tiež autor rozoberá dualizmus erosu a pudu smrti. V časti venovanej narcizmu a narcistickým potrebám vzájomne porovnáva postoje Freuda a Junga. Autor sa v nasledujúcej časti opäť vracia k nevedomiu a k snom teraz z hľadiska psychológie pudov. V poslednej časti tejto kapitoly obracia pozornosť na prístup z hľadiska psychológie

pudov a psychoanalytickú liečbu. Teória traumy a obranná teória obe sú tu popisované z hľadiska psychológie pudov.

Autor ďalšiu časť venuje prínosu R. Bruna pre psychoanalýzu. Schlegel sa venuje definovaniu pojmov inštinkty a pudu ako ich zaviedol Bruno, vysvetľuje ich vzťah ku kultúre. Kolíziu pudov považuje za príčinu vzniku kompromisu, ktorým je neurotický symptóm. Zdôrazňuje dôležitosť „prvých objektov“, zážitok vpečatenia. Hovorí o dispozícii k neurotickým ochoreniam, ktorá môže byť získaná alebo vrodená.

Schlegel samostatnú kapitolu venuje *neopsychoanalýze* Haralda Schultza-Henckeho z pohľadu primárnych detských túžob, ktoré delí do 7 skupín s rôznym vzťahom k určitým orgánom tela a k somatickým funkciám. Vysvetľuje príčinu vzniku neuróz. Oblasť nevedomia a snov pristupuje podobne ako Freud, z hľadiska sexuálnej symboliky. V terapeutickom postupe uprednostňuje voľné asociácie a za dôležité považuje odbúranie odporov. Záverečnú časť tejto kapitoly venuje Schlegel úvahám o rozdieloch medzi klasickou psychoanalýzou a neopsychoanalýzou.

Analýze osudu podľa Leopolda Szondiho venuje autor poslednú kapitolu druhej dielu Základov hlbinej psychológie. Vyzdvihuje Szondiho úsilie o spojenie psychologicko – psychopatologických poznatkov s genealogickými, ktoré tvorí základné východisko jeho testu. Autor oboznamuje čitateľa s jeho terapeutickým prístupom, ktorý je známy ako analýza osudu, hovorí o genetike osudu, na vysvetlenie používa modelový prípad. Rozlišuje 8 základných potrieb, tvoriace 4 protipóly, ku ktorým priraďuje snahy – tendencie a pudové vektory. V oblasti nevedomia hovorí Szondi o familiárnom nevedomí a familiárnej projekcii, svoju participačnú teóriu snov považuje za doplnenie Freudových a Jungových názorov. Terapia z hľadiska analýzy osudu si kladie za cieľ konfrontáciu pacienta so skrytými „nárokmi predkov“ pomocou 4 postupov. Záverečnú časť tejto kapitoly venuje Schlegel úvahám o analýze osudu a jej vzťahu k iným smerom hlbinej psychológie, hlavne k Jungovi a k Adlerovi.

Tretí diel s názvom *Význam sociálnej frustrácie v hlbinej psychológii* sa na 207 stranách opiera o diela autorov – zakladateľov a predstaviteľov rannej psychoanalýzy (Freud, Rank, Adler), ale aj súčasných autorov (Kernberga, Sandlera). Frustrácia ako skúsenosť z medziludských vzťahov je podľa tu citovaných autorov základom vzniku neurotických porúch.

Prvá kapitola je venovaná *traume narodenia* podľa O. Ranka a H.G. Grabera, ich názorovej podobnosti a rozdielnosti. Pôrodná trauma jej vplyv na vznik úzkosti, sexuálnych deviácií a neurózy je centrálnou myšlienkovou niťou tejto časti. Charakterizuje neurotika, za úlohu psychoterapie považuje prácu s oidipovskou situáciou a obranou. Ukončenie liečby je novým „pôrodným aktom“. Graber rozvíja úvahy o duševnom živote dieťaťa už pred narodením a narodenie považuje za „prazážitok“ všetkých strachov. Oproti egu stavia Selbst, venoval sa téme ambivalencie a jeho ponímanie porovnáva Schlegel s pôvodnými názormi Freuda. Rozlišuje taktiež aktívnu a pasívnu identifikáciu tj. vznútornenie a vcítenie. Graber hovorí o pôvodnom pude, ktorý

sa po narodení štiepi. Jeho zásluhou je obrátenie pozornosti k prežívaniu nenarodených detí, čo je v súčasnosti predmetom vedeckého výskumu.

V druhej kapitole venuje autor pozornosť *infantilným vzťahovým konšteláciám*, podľa Freuda a Baudouina. Zaoberá sa odstavením od materského prsníka, ktoré vplýva na prežívanie všetkých budúcich odlúčení. *Oidipovský komplex* rozoberá Schlegel nielen ako dôsledok usporiadania triády v rodine (otec, matka, dieťa), ale aj z hľadiska diania v skupine rovnocenných partnerov. Uvádza pozorovania a možnosti prekonania oidipovskej konštelácie a jej vplyvu na neskoršie sociálne vzťahy. Vyzdvihuje psychologický význam oidipovského komplexu. Vysvetľuje vznik kastráčného komplexu. Autor uvádza Freudove pohľady na mužskosť a ženskosť, na vzťah aktivity a pasivity u nich, na vývin od bisexuality k heterosexualite. Širšie sa venuje súrodeneckému komplexu. Vznik a podstatu neuróz vysvetľuje prostredníctvom infantilných vzťahových konštelácií, ktorých dôležitosť vidí v súvislosti s teóriou traumy, obrany a libida.

V časti venovanej *narcizmu* sa najprv venuje Freudovmu ponímaniu z hľadiska ôsmich významov: sebláska, presvedčenie o vlastnej moci, starosť o vlastnú somatickú vitalitu a integritu, sebestačnosť a nezávislosť, stav dieťaťa v maternici, vzťah k ideálnemu obrazu seba, zvláštnosť určitých objektných vzťahov, potreba byť milovaný. Autorom, ktorí sa zaoberali témou narcizmu po Freudovi, Horneyovej, Joffemu, Sandlerovi, Kohutovi, Argelanderovi, Kernbergovi venuje jednotlivé ďalšie časti tejto kapitoly. Kapitola venuje prínosu M. Bálinta, ktorý zaviedol pojem „nový začiatok“ to je bod zvratu v terapii a tiež „primárny objektný vzťah“, či *primárna láska*, zaoberá sa vzťahom medzi narcizmom a primárnou láskou, ktorá je trvalou túžbou nášho života.

Kapitola venovaná psychoanalytickej *terapeutickej metóde* poskytuje možnosť porovnať a odlíšiť klasický psychoanalytický postup od *analytickej orientovanej* psychoterapie. Na konci tejto kapitoly spomína prechod od individuálnej analytickej terapie ku *skupinovej analýze* Foulkesa. Mahlerovej vývinová teória je predmetom ďalšej kapitoly, v ktorej sa venuje vývinovým štádiám od narodenia do 36. mesiaca.

V individuálnej psychológii Adlera a Wexberga zdôrazňuje Schlegel pojmy jednotnosť, celosť, cieľovú určenosť a zodpovednosť osobnosti. Vysvetľuje vzťah menejcennosti a snahy po uplatnení, venuje sa orgánovej menejcennosti a tiež vplyvu spoločenských a ekonomických podmienok na pocity menejcennosti s ktorými môže súvisieť aj negatívne prežívaná pohlavná rola, či rodinná konštelácia. Jednou z ďalších ústredných tém je zmysel pre spoločenstvo alebo spoločenský cit. Pozornosť venuje pocitu *menejcennosti* a ich vplyvu na vznik neurózy. Nevedomie, vedomie a sen je opäť kategória porovnávaná s pôvodným Freudovým ponímaním.

Analýza životného štýlu podľa individuálnej psychológie sa opiera o najrannejšie spomienky z detstva a stala sa základom pre prácu Adlerových nasledovníkov (Titze, Thorne) a je, podľa Schlegela, zaujímavým zdrojom pre prácu aj mnohých ďalších psychoterapeutov. Uvádza názor analýzu jedného prípadu.

Významným pokračovateľom Adlera bol F. Künkel, zakladateľ „my-psychológie“ v ktorej sa pokúšal zjednotiť Freudove, Jungove a Adlerove koncepcie. Rozoberá čo znamená my – psychológia z hľadiska fylogeny, ontogeny.

Posledná kapitola tretieho dielu Základov hlbinej psychológie je venovaná *Psychosociálnym štádiám* vývinu podľa Eriksona, ktorý skĺbil psychoanalýzu, etnologické a sociálnopsychologické poznatky v ktorých hrá dôležitú rolu prädôvera, autonómia, iniciatíva, zmysel pre prácu, identita, intimita, generativita, integrita a ich protipóly, ktoré sú charakteristické pre určitý vek jedinca. Záver kapitoly je venovaný poznámkam k vývinovo-psychologickým úvahám Eriksona, vzťahu k psychoanalýze, individuálnej psychológii a analytickej psychológii C.G. Junga.

Záverom by som chcela spomenúť význam prekladu a vydania troch dielov reprezentatívnej publikácie Schlegelovej Hlbinej psychológie. Myslím, že svedčí o zavŕšení viacročného úsilia prekladateľa, prim. Doc. MUDr. J. Hašta, PhD., a Vydavateľstva F.

Mnohým z nás je známe toto dielo z predošlého, samizdatového vydania, ktoré bolo pootvorením dverí do sveta hlbinej psychoterapie, ktorá bola v období pred r.1989 zakázanou zónou. Novšie spracovanie svedčí o dôkladnom prepracovaní a stáva sa veľkým prínosom pre vzdelávanie v oblasti psychoterapie, môže byť aj zaujímavým a podnetným čítaním laikov. Odporúčam ju tak mladým začínajúcim kolegom, ktorí hľadajú systematizované vedomosti, ako aj rozhladenejším, pretože publikácia pomáha zorientovať sa v jednotlivých smeroch od vzniku Freudovho učenia do súčasnosti, dáva možnosť oboznámiť sa po prvýkrát s názormi u nás menej známych autorov. Odkrýva ich vzájomné prepojenie, čo vytvára atmosféru zvedavosti a napínaveho čítania. Významným prínosom je tiež to, že slovenské verzia môže slúžiť ako vzor, a „dohoda“ v používaní psychoterapeutických pojmov, ktoré boli – a často aj sú v našej odbornej verejnosti veľmi nejednotne používané. Dva typy obsahov na začiatku knihy: *prehľadný* a *podrobný* výrazne uľahčujúci orientáciu v bohate členenej knihe. Register je užívateľovi tiež nápomocný pri vyhľadávaní, čo práve potrebuje. Určite každý koho v prvom momente neodradí hrúbka publikácie, strávi pri nej plodne vyplnený čas a bude netrpezlivo čakať vydanie 4. a 5. dielu, ktoré majú byť venované dielu C.G. Junga a transakčnej analýze.

PhDr. Z. Novosadová